

darbas

TRIMĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

XII METAI (VOL. XII)

NR 1 (36), 1958

TURINYS

Viršelyje: Jonas Biliūnas. Piešinyš dail. V. Galdiko

K. Barėnas	Jonas Biliūnas: 1907—1957	1
J. Biliūnas	(Ištraukės iš laiškų)	4
J. Kaminskas	Bažnyčia ir socializmas	6
V. Miliūnas	Susitikimas Aleksandrijoje	9
A. J. Greimas	Tarybinis Lietuvos jaunimas	10
Ž. Mikšys	Pastabos apie jaunimą	12
J. A. Rimbaud	(Eilėraščiai)	13
J. Gaitanides	Humanizmo paskirtis	14
P. Ancevičius	Kanados Socializmo tėvas	16
P. Tarulis	Pakeliui į vienuolyną (Novelė)	21
R. Šilbajoris	A. Landsbergio kūryba	27
P. Šveikauskas	Napoleonas Jonuška	30
J. Gimbutas	Lietuvos kaimo architektūra	33
J. Kaukas	Lietuvių Spauda Amerikoje	35
J. Ks.	Tremtis mūsų literatūroje	36
A. S.	DDT vakaras, skirtas muzikai	39

DARBĄ

LEIDŽIA Lietuvių Darbininkų Draugija, Inc.
REDAGUOJA redakcinis kolektyvas. Vyrusiasis red. —
prof. J. Kaminskas. Rankraščius ir laiškus redakcijai
adresuoti: 403 Stanhope St., Brooklyn 37, N. Y.
TECHNINIS redaktorius — J. Jacyna
VIRSELIS — J. Mačiūno
SPAUDA — Modus Typesetting, 876 Jamaica Ave.,
Brooklyn 8, N. Y.
ADMINISTRUOJA — J. V. Stilsonas

KAINA

Metams \$2, trejiems metams (užsisakant iš karto)
\$5; studentams \$1.50 metams. Paskiras numeris 75 c.
Prenumeratą ir auksą siųsti šiuo adresu: DARBAS,
c/o J. V. Stilsonas, 5410 Sixth Ave., Brooklyn 20, N.Y.

DARBAS

(LABOR) is a Lithuanian quarterly of social sciences,
art and literature, published by the Lietuvių Darbi-
ninkų Draugija (Lithuanian Labor Society), Inc., 5410
Sixth Ave., Brooklyn 20, N. Y. Annual subscription
\$2, three years \$5; students \$1.50 a year. Single
copy 75 c.

Application for Second Class mail privileges is pend-
ing in Brooklyn, N. Y.

nę, ir taip pat arti buvo ašara... Ir man gerklėje buvo pavidarę kartu, atvirai Jums prisipažįstu. Aš gi supratau Jus — mylintį savo Tėvynę, pasiilgusį gimtosios žemės, lietuviško vieškelio su baltakamienių beržų paukksme, bakūžės samanotos ir tylų vakarą girgždančios svirties... Gyvenimo audra atbloškė Jus po tolimesnį Pietų padangę, atskyrė nuo viso to, kas Jums buvo, yra ir visą gyvenimą bus brangu, bus nepamirštama...

Pamenate, Jūs pasakėte:

— O aš jau seniai nesu matęs sniego...

Dievulėliau, tu brangus! Kiek toje paprastoje frazėje aš pajutau ilgesio, veržimosi į gimtąją šalį, į Tėvynę, pas savus... Jūs nepriėjote svetimoje, nors ir svetingoje šalyje. Jūsų vieta čia, kur Nemunėlis tyliai teka, kur lietuvis naują buitį kuria, kur mūsų mokslus einantis jaunimas mokyklų klasėse ir universiteto auditorijose semia išmintį. Kam gi Jūs pats save ištrėmėte?..

Mudu stovėjome Ras el Tin paplūdimyje. Saulutė žėrėjo įlanka, krante snaudė palmės... Gera ramybė viešpatavo aplinkui. Autobusas turistus nuvežė pažiūrėti ekskaliaus Faruko rūmų, o mes atsikalbėti negalėjome.

Paskui Jūsų žmona pakvietė mus, ir jau trise sėdėjome svetainėje ant jūros kranto ir kalbėjomės, kalbėjomės... Tur būt, mes buvome panašūs į baisaus troškulio kankinamus, kurie geria, geria ir atsigerti negali. Tur būt...

Jūs man papasakojote apie mano jaunų dienų bičiulius, kurie taip pat be reikalo save ištrėmė iš savo tėvų žemės. Aktoriai, režisieriai, poetai... Jie gi negali svetur prigyti, negali kurti be gimtosios žemės... Kas gi pakeis menininkui tėviškės dūmą? Negi Čikagos fabrikų kaminai? Negi Paryžiaus gatvių gausmas? Negi apsiniaukęs Lon-

dono dangus? Niekas nepakeis. Niekas negali pakeisti...

Sėdžiu štai dabar... Už lango sniegas ir dangus patemo... Įsibrėžė pirmosios žvaigždės. Sėdžiu ir šypsaisi prisiminęs...

Jūs klausinėjote mane apie savo senus pažįstamus. Kai aš pasakiau, kad mūsų poetas ir vertėjas A. Churginas rašo, verčia ir leidžia knygas, Jūs nustebote. Manau, kad dabar manimi tikite. Tur būt, jau gavote iš savo bičiulio laišką ir knygas? Jūs stebėjotės, kad mūsų poetas A. Miškinis spausdinasi. Antrą kartą galiu Jums patvirtinti — spausdinasi, ir kitamet jo knygos sulauksime. Spausdinasi ir K. Boruta, K. Inčiūra, J. Graičiūnas. V. Katilius. J. Keliuotis ir visi kiti.

Kaip man buvo skaudu, kad Jūs, literatūros profesorius, nežinojote, kad mūsų V. Putinas-Mykolaitis "Sukilėlius" išleido, kad mūsų I. Simonaitytė "Pikčiurnienę" parašė, o "Vilių Karalių" užbaigė, kad turime J. Žemaitės, Lazdynų Pelėdos, Vaižganto, A. Vienuolio, P. Cvirkos ir kitų mūsų rašytojų raštus. Kad turime A. Juškos "Lietuviškas dainas" ir puikius, gausiai iliustruotus leidinius apie lietuvių liaudies meną. Taip, tolimasai drauge, apie V. Krėvę lietuvis moksleivis jau išgirsta šeštoje klasėje ir skaito jį savo chrestomatijoje. Matote, kaip neteisingai Jūs buvote informuotas.

Aš tebejaučiu delne Jūsų ir Jūsų žmonos rankas. Atsisveikinome...

Jūs pasakėte:

— Iki pasimatymo!

Taip! Iki pasimatymo! Bet jau ne Aleksandrijoje, o Vilniuje. Mes Jūsų laukiame, o Jūs nedelskite atvykti.

Iki antro susitikimo po Lietuvos dangumi!

MEDŽIAGA SOVIETINIO LIETUVIO FENOMENOLOGIJAI

A. J. GREIMAS

1957 m. lapkričio mėnesį grupė lietuvių intelektualų — jų tarpe buvo rašytojų, menininkų, leidyklų ir spaudos darbuotojų — lankėsi Egipte. Teko su jais susitikti Aleksandrijoje, Humanitarinių Mokslų Fakultete, o vėliau, rusų organizatoriui pakvietus, pasivažinėti drauge, vizituojant miestą, ir išsišnekėti, pavieniui ir grupėmis, įvairiais lietuviškos ir vakarietiškos aktualijos klausimais.

Sios eilutės skirtos ne pasikalbėjimams atpasakoti, o jiems komentuoti, ne cituoti pažodinius faktus, o ieškoti jų bendresnės prasmės. Jomis norima ne girti ar peikti "iš anapus" atsilankiusius tautiečius, o bandyti juos suprasti. Nežiūrint individų margumo, įspūdžių grupavimas ir apmąstymas leidžia, mano manymu, išryškinti visą eilę charakteringų bruožų, bendrų visai šiai 30—40 metų amžiaus lietuvių kartai.

PATRIOTIZMAS

Objektyvaus stebėtojo dėmesį pirmiausiai atkreipia labai didelis visų sovietinių lietuvių patriotizmas, ir ne sovietinis, o lokalinis, lietuviškasis patriotizmas. Šis patriotizmas reiškiasi įvairiais būdais. Jis, visų pirma, jei taip galima išsireikšti, **peizažinis**: daug jau esame matę jūrą, sakė viena mergaitė, žiūrėdama į Viduržemio jūrą, bet niekur ji nėra tokia graži, kaip mūsų Baltijos jūra Nidoje ar Palangoje. Kita mergina (vėliau paaiškėjo, kad jinai — Lietuvos komunistų partijos centro komiteto instruktorė) nusisegė savo gintarinę sagutę ir įteikė man, prašydama perduoti ją mano žmonai. (Aš, žinoma, puoliau jai į glėbį: pas mus, toli

nuo tėviškės gyvenančius, šios rūšies tėvynės meilė gyva). Šis patriotizmas yra drauge ir **sentimentalinis**: A. Churginas, kiek supratau iš pasikalbėjimų, buvo partijos apibartas ir net kiek pritildytas už tai, kad bandė protestuoti prieš per didelę ir pernelyg banalią tėvynės meilę poezijoje. Tai, į kitas sąlygas perkeltas, **Literatūros Lankų** ginčas su Brazdžionių ir jo mokykla. Lietuviškasis patriotizmas yra, be to dar, **"imperialistinis"**: Vilniaus klausimas, santykiai su lenkais (įsivaizduokit sau, jie buvo labai gražiai priimti Lietuvoje, o paskui drįsta kritikuoti lietuvišką kultūrą!), Vilniaus puošimas ir gražinimas — perspektyvos čia maždaug tos pačios, kaip ir 1940 metais. Klaipėdos kraštas apgyventas dzūkėliais, atkel-

tais nuo jų smėlynų: matytumėte, kokie dzūkai puikūs žvejai pasidarė — iki Islandijos daplaukia, silkes žvejodami. — Tačiau pagrindinis šio patriotizmo bruožas — jis **rungtyninis**, savotiškai stachanovietiškas: mes pirmą vietą visoje Sąjungoje užėmėm kultūrinių parengimų skaičiumi; ant Petrašiūnų popieriaus (taip ir pažymėta: Petrašiūnai!) spausdinami geriausi Maskvos meniniai leidiniai. Mūsų krepšininkai — oho! mūsų muzikai — aha! Ir t.t. Šis patriotizmas, būdamas **lokalinio** pobūdžio, rusams nėra labai pavojingas — tikimasi, kad jį galima integruoti į bendrą "tarybinį" patriotizmą.

Visiškas atitrūkimas nuo Vakarų pasaulio (lietuviams kultūrininkams atrodo — bent man toks įspūdis susidarė — kad tokie, pavyzdžiui, renesanso poezijos ar Shakespeare'o vertimai jau yra didelis žingsnis pirmyn destalinizacijos kryptimi: o naivumas!) neleidžia lietuviškai poezijai, o ir iš viso lietuviškai pasaulėžiūrai vystytis racionalizavimosi kryptimi. Sudažninti kontaktai su rusiškąja kultūra (sovietinio režimo paradoksas: viena iš pačių sentimentaliausių tautų yra valdoma pagal marksizmo, vienos iš pačių racionaliausių filosofijų, principus) prisideda prie lietuviškosios pasaulėjautos išsilaikymo tame pačiame skystame — drauge sentimentaliniame ir naivame — stovyje. Nutautėjimo pavojaus tokiaime kontekste, atrodo, visiškai nėra: tautinis "priešas" — šiuo atveju rusai — turi tą pačią, nė kiek nepranašesnę tautinių sentimentalinių verčių sistemą. Bet užtat ir sąmoningos lietuviškos kultūros problematikos dar nėra ir negali būti: tai ateities reikalas. "Nacionalinis klausimas" — taip, pagal sovietinę terminologiją, vadinama originalinių tautinių kultūrų ir visoms joms bendro socialistinio režimo suderinimo problema — egzistuoja; jis atrodo itin gyvas jaunojoje kartoje (čia jau remiuosi kitais, prancūziškais, šaltiniais), ir jis nuolat aštrės. Tautinio išsilaisvinimo ritmą, tiesa, sunku numatyti: jis pernelyg priklauso nuo Rusijos vidaus ir užsienio politikos skaitlingų faktorių; bet šio istorinio proceso užuomazga ryški, ir Sovietų valdantieji organai tai puikiai žino.

KULTŪRIŠKUMAS

Į mano klausimą: "Džiaugiuosi, kad viskas taip gerai Lietuvoje, bet pasakykite man, kodėl jūs ekonominėje srityje taip atsiliekate nuo kitų Pabaltijo valstybių?" — spontaniškas kuone visų atsakymas buvo: "Bet užtai mes juos visus nešame kultūrinėje srityje!" Problema ne nauja: lietuviai, latvių pralenkiami, lygiai taip pat guodėsi ir 1930 metais. Tačiau šis kultūriškumas (net labai jau nesocialistinis: marksizmas teigia, kad kultūrinės vertės pačios vystosi sveikoje ekonominėje ir socialinėje struktūroje) yra šiuo metu virtęs vieninteliu, palyginti, autonomišku lietuviškos veiklos planu — jo ir griebiamasi kaip šiaudo. Kultūra betgi suprantama grynai **kiekybiniai**: kultūrinių parengimų bendratarybinis rekordas, aukšti knygų tiražai, didelė prozos ir poezijos produkcija, reikalavimas, norint įstoti į Rašytojų Draugiją, turėti išspausdintas bent dvi knygas ir t.t. Kokybės klausimas niekada spontaniškai neiškyla pasikalbėjime. Pastaciūs to ar kito vei-

kalo vertės klausimą, atsakymas kuone visada gaunamas trafetinis, propagandinis: gerai, labai gerai. — Literatūrinės kritikos skurdumas, charakteringas ir pačiai Rusijai (žr. pastarojo Sovietų rašytojų suvažiavimo oficialius pareiškimus), yra, žinoma, neišvengiamas. Tol, kol Sovietų Sąjungoje nebus reabilituota pačios kultūros, kaip globalinio visuomenės gyvenimo išraiškos plano, vertė, joks rimtas **kokybinis** kultūrinių reiškinių vertinimas neįmanomas.

EKONOMIŠKUMAS

Iš paviršiaus paradoksalu atrodo kalbėti apie dalykus, kurių nėra. Tačiau tik iš paviršiaus. Kultūriniai reiškiniai gali būti lygiai atžymėti minusu, kaip ir pliusu tol, kol liekama fenomenologinėje, t.y., aprašymo plotmėje. Socialistinis režimas turėtų, rodos, pagal definiciją, rūpintis pirmoje eilėje ekonominių ir socialinių reiškinių gvildenimu, jų įsisąmoninimu. Su apgailėstaviu tenka atžymėti, kad šioje srityje galima užregistruoti tikrai savotiško naivumo, visiškos atsakomybės valstybei atidavimo įspūdžius. Man rūpėjo, pavyzdžiui, gauti tikslūs statistinius darbininkų klasės augimo Lietuvoje davinius — jie charakterizuotų ekonominės krašto struktūros pasikeitimų gilumą. Mano klausimas — toks bent man įspūdis susidarė — juos užklupo nelauktai. Ekonominė krašto problematika jų išreiškiama laikraštiniu tonu, "**pavyzdžiškumo**" kategorijomis, gana naiviu atskirų pavyzdžių citavimu: Lietuvos industrializacija išreiškiama, sakant, kad Vilniaus miestas apsijuosė ištisa naujų fabrikų juosta; Lietuvai suteikta atskiros ekonominio vieneto autonomija giriama tuo, kad Lietuva, pavyzdžiui, atsisakė iškeisti savo cukrų į rusišką konjaką. Lygiai tokiu pat būdu, mokytojas dėsto pradžios mokykloje Lietuvos ūkio pažangą, lygiai taip pat lietuviai intelektualai kalbėjo su manimi. Bet kuris prancūzų kairysis intelektualas, besidomintis Sovietų Sąjungos problemomis, būtų man daug daugiau papasakojęs, negu patys lietuviai.

PROPAGANDIŠKUMAS

Savaime aišku, kad sovietinis lietuvis, atsidūręs užsienyje, negali išvengti propagandos. Tačiau tos propagandos schemos ir modeliai yra tiek permatomi, kad jie nė kiek netrukdo nuoširdžiam bendravimui — ar būtų kalbama su partijos instruktoriumi, ar su "bepartiniu bolševiku". Propagandos temos yra **iteratyvinės**: jos kartojasi laikrodžio mechanizmo tikslumu, ir jokių sunkumų jas nustatyti ir suklasifikuoti nėra. Pasitaiko ir išimčių — jų tarpe galiu paminėti simpatišką jaunos kartos dramaturgą V. Miliūną. Pateikiamos ir protingos, sovietiniam režimui palankios, konkrečių situacijų analizės. Propaganda, be to dar, skiriasi nuo nuoširdžios kalbos savo **automatišku tonu**: kiekvienas mėgėjas psichoanalistas lengvai atskiria tikrą kalbą, vidujinę žmogaus struktūros išraišką, nuo socialinio tuščiažodžiavimo. Labai būdingi yra ir gramatiniai propagandinės kalbos ženklai. Žemesniame lygyje šoka visų pirma į akis beasmeniškasis **mes**:

mes padarėme tai ir tai, mes darome tai ir tai, mes padarysime tai ir tai. Kiek aukštesniame lygyje galima jau išskirti priešgynybės jungtuką **bet**: tiesa, šiuo metu dar ne viskas gerai, **bet**... Tiesa, mes ekonomiškai atsilikę nuo latvių, **bet**... Reikia pastebėti, kad visa ši propagandinė sintaksė nėra joks originalus sovietinio lietuvių kūrinys, o grynai rusiškas stalininės epochos palikimas. Sovietinis lietuvis yra dar stalinizmo užguitas vaikas, neatlaikęs net palankiausio palyginimo su eiliniu gomulkinės Lenkijos piliečiu.

IŠVADOS

Šį aprašymą galima būtų dar ilgai tęsti. Užteks tačiau. Nenorėčiau, kad iš šių kelių eilučių susidarytų sisteminės kritikos įspūdis. Atvirkščiai: mano sutikti tautiečiai yra autentiški šaunios ir aktyvios lietuviškos kartos atstovai, ir susitikimas su jais man paliko gily ir gerą įspūdį.

Sovietinio lietuvių negalima teisti — jį reikia suprasti. Nereikia pamiršti, kad ši karta yra dar išaugusi prieškarinė-

se ar karo meto mokyklose, kad ją išauklėjo romantiškai patriotiška kaimo mokytoja, padovanojusi kadais man, 12 metų vaikėzui, rodos, net keturis **Tredevatos** tomus. Vakarietiškos įtakos, pasireiškusios visų lietuviškų problemų racionalizacija, jų dar nebuvo pasiekusios. Atskirtas nuo Vakarų lietuviškasis jaunimas yra, atvirkščiai, atviras visoms Rytų įtakoms, ir ypač rusų "dvasios" sentimentalizmui. Keliolikos metų stalinizmo viešpatavimas neišvengiamai turėjo uždėti šiai kartai kuone visus — sąmoningus ar ne, tai jau kitas klausimas — "marksizmo vadovėlio pradžios mokykloms" štampus.

Nežiūrint visko, mano pasitikėjimas lietuvių tautos ateitimi nepalaužtas. Sovietiniam režimui neišvengiamai lemta, dėl vidinių priežasčių, vystytis nuolatinio liberalėjimo kryptimi, kokia nepalanki beatrodytų tarptautinė politinė konjunkтура. Reikia tik kantrybės. Lietuviškasis atsparumas, o drauge ir sugebėjimas prisitaikyti prie bet kokių istorinių sąlygų — abu šiuos bruožus mačiau gyvus mano sutiktuose tautiečiuose — yra tikriausi lietuviškosios ateities garantai.

SAVOTIŠKA NAUJOJI GENERACIJA

arba patogiai aukso karvelių iš dangaus belaukiantis jaunimas

Red. priedas:

Jaunimo pasisakymai žurnale "Į Laisvę" 14(51) nr., 1957 m. gruodžio m., susilaukia reakcijos iš tarpinės kartos atstovo. Ž. Mikšio atsakymas Kęstučiui Skrupskeiui į jo straipsnį "Mano generacijos problemos" minėtoje "Į Laisvę" laidoje yra gal kiek griežtokas, bet jo pagrįdinė mintis visiškai teisinga: reikia daugiau aktyvumo — darbo ir kūrybingos veiklos ne tik naujom vertybėm kurti, bet jau esamom pažinti.

"Darbas", dėdamas Ž. Mikšio tiksliai, reikalingas pastabas, tikisi, kad jos bus paskatins ir kitiems ta tema pakalbėti. Tiek šia, tiek kitom jaunimo problemom mielai būtų atspaudžiami ir ilgesni straipsniai.

Laiks nuo laiko, lyg iš pasąmoninio refleksio, mūsų spaudoje pradeda aiškintis ir skaičiuotis generacijomis, tarsi mes giliai gyventumėm savo tėvynėje ir per stipriai įsitaisiusius vyresniusius būtų sunkiau kvėpuoti jaunesniesiems. Tikrenybėje nė viena pusė nelaiko užėmusi šaunių pozicijų ar kertinių tvirtovių, ir tremtyje visi kultūrininkai turi panašiai arba labai panašiai nedaug turi.

Paskutiniu metu savo generacijos problemas šnekėti išėjo ir jaunimas (Kęstutis Skrupskelis "Mano generacijos problemos", "Į Laisvę" 14 nr., 1957 m. gruodis). Tai žmonės tarp 16 ir 21 metų amžiaus, besiskundžiantieji, kad neturi pasitikėjimo nei Lietuvos ateitimi, nei savo tautos kultūriniais laimėjimais; verkšlendami, kad lietuvių kalbos žodynas neužtenkamas visiems gyvenimo reikalams, ir maldaudami žiūrėti į juos amerikinės aplinkos žvilgiu. Neįprasti graudūs verksmai žmonių, kuriems paprastai tokiu metu gyvenime vietos neužtenka, verčia atkreipti dėmesį į mūsų jaunimo skausmų priežastį.

Pasirodo, kad nusivylimas kyla iš pasirinkimo pačio lengviausio kelio: neapsunkinti sau galvos, bet eiti tiesiai "ant gatavo". Ne jų pačių galvos turi susidaryti teisingą nuomonę apie tautinės kūrybos lygį, bet čia turi gelbėti lietuviškoji kritika; ne pats jaunimas turi sukurti didžius kūrybos laimėjimus, bet turi atėjęs juos rasti; ne patiems

reikia išsiaiškinti Lietuvos istorijos faktų teisingumą, bet reikia gauti iš anksto teisingas formules ir — neduok Dieve! — turi ne tik nuolat budėti, bet ir kovoti savo viduje...

Žinoma, su šitokiais norais ir rūpesčiais pas mus toli nenuėisi: pas mus darbo dar yra tiek ir tiek, o ką bekalbėti apie naudojimąsi vaisiais. Su pačiu darbu dar kiek sunkenybių, nes ir aukštai iškelto angliškai-lietuviško dvikalbiškumo lietuviškam darbui yra per mažai, ir su Lietuvos ar jos kultūros istorija net netiesioginiai nesusipažinsi, o čia norai tik verda Lietuvą kolegoms ir amerikiečiams aiškinti, nuo priekaištų ginti, nepriklausomybės teises įrodinėti, lyg vien žodžiais (ir gražiausiais) ir statistikomis (ir konkrečiausiomis), o ne veiksmu Lietuva 1863—1918 metais buvo atstatyta — ir vėl reikės atstatyti. O iš šalies tai visi tik turi saugotis ir bijoti, kas neigiamai veikia ir nevieną jauną žmogų atbaido nuo lietuviškos plotmės ir pastumia į amerikinę!

Tenueinie visi, kuriuos bet kokia galybė gali nubaidyti, nes tokiais lietuviais gali būti ir kiekvienas kitatautis; visi, kurie po stalais bi-bė-ba-bo-bu čiuilbėdami matė ir išgyveno Lietuvos valstybės žlugimą, nes žvilgiai — dar tokių labui — nėra taip lengvai kaitaliojami.

Ž. Mikšys